

Н. Г. КОЛЕНЧЕНКО

Охоронні розкопки кургану
Гостра могила на Харківщині

Наприкінці 1972 р. в археологічну секцію при Харківському правлінні Українського товариства охорони пам'яток історії та культури надійшов сигнал про те, що в с. Верхня Самара Близноківського району Харківської області руйнується курган. На місце виїхав загін археологічної експедиції Товариства, який встановив, що курган Гостра

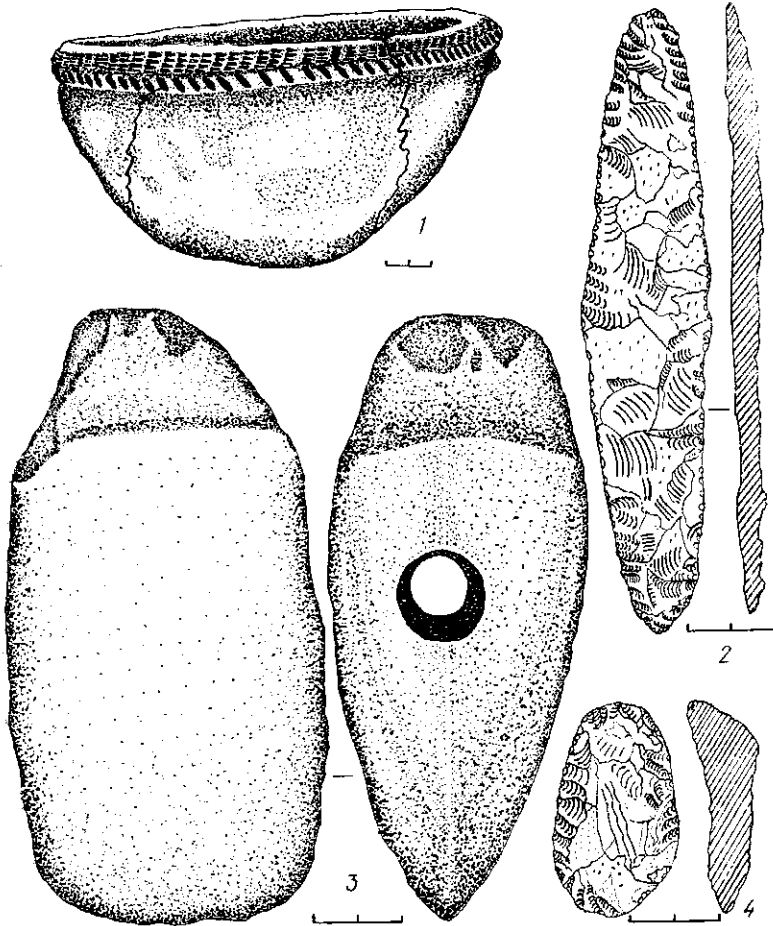

Рис. 1. Інвентар з поховань кургану Гостра могила на Харківщині.

1 — миска; 2 — наконечник списа; 3 — сокира-молот; 4 — крем'яна скребачка.

могила був уже, на жаль, зруйнований на третину під час ремонту дороги в 50-х роках. Насип виявився порушеним з усіх боків, верхівка його також знята.

Як розповіли жителі села, у верхній частині кургану було поховання, де поруч з кістками людини знайдено залізний меч, деталі кінської збруї та інші речі, доля яких залишилася невідомою. Біля підніжжя також трапилось кілька зруйнованих поховань.

Гостра могила розташована на залівній луці широкої (близько 2 км) долини правого берега р. Самари, за 1,5 км на північ від села. Висота кургану до початку охорон-

них розкопок становила 4,2 м. Діаметр з півночі на південь — 29 м, з заходу на схід — 33,2 м. Під час робіт в насипі та материковому ґрунті було виявлено п'ять поховань. Три з них (№ 2, 3, 5) належать до давньоямної культури, по одному — до катакомбної (№ 6) та зрубної (№ 4) *.

Курган стояв у низині, яка щороку заливається під час повені водою, тому виявлені кістяки збереглися погано.

Давньоямне поховання (№ 3) відкрито на глибині 0,9 м від материка в ямі розміром 1,9×1,22 м. Похований лежав на спині з підігнутими в колінах ногами, руки витягнуті вздовж тулуба, головою орієнтований на північний схід. Кістяк і особливо кисті рук та стопи ніг, а також дно ями були густо посипані червоною вохрою. Під лівою рукою тралився крем'яний наконечник списа, покладений по діагоналі ями. Довжина наконечника — 13,5 см (рис. 1, 2) ¹.

Два поховання (№ 2 та № 5), розташовані на глибині 1,1—1,15 м нижче материка, були повністю затоплені ґрунтовою водою під час розкопок. Обидві ями неправильної чотирикутної форми з уступами. На дні їх зафіксовано товстий шар вохри, рослинну підстилку та дрібне вугілля. Сліди вохри наявні й на кістках ніг похованого. Ці поховання можна віднести до давньоямної культури.

Катакомбне поховання № 6 виявлено в насипі на глибині 2,9 м від верхівки кургану. Контури ями не простежувалися. Дно її покрите рослинною підстилкою, посипане крейдою та невеликою кількістю вохри. Як показують незначні розміри ями (1,3×0,7 м) — тут була похована дитина. Кістяк майже не зберігся: залишилися тільки білі плями від кісток, що розклалися. Положення його встановити важко. Ймовірно, що похований лежав скорчено на правому боці, головою на північний схід. У східній частині ями стояла посудина, схожа на глибоку миску з сплюсненим дном. Вінця її трохи потоншені по зрізу і злегка загнуті до середини, а з зовнішнього мають потовщення, так звані «комірці». Найбільший діаметр миски припадає на місце переходу від плічок до тулуба, де виступає невелике ребро. По вінцях посудина прикрашена відбитками гребінчастого штампa, що утворюють візерунок у вигляді «ялинки». З одного боку під вінцями є два невеликі виступи — шишечки, орнаментовані так само. На стіпках — сліди смуг від згладжування та чорно-бурі плями від нерівномірного випалу (рис. 1, 1). Миска датується катакомбним часом ².

Поховання № 4, що належить, мабуть, до зрубної культури, було впушено в насип кургану недалеко від його центру на глибину 2,9 м. Контури ями не простежувалися. Похований лежав на правому боці, дуже скорчений, головою на схід. Руки зігнуті в ліктях, права кисть покладена перед обличчям, ліва — біля стегна правої ноги. Стан кістяка задовільний, але немає кісток лівої ноги. Супровідного інвентаря не було.

Недалеко від поховання № 4 (за 0,7 м на північ) майже на тому ж рівні знайдено шліфовану сокиру-молот, виготовлену з сірого каменю. Вона має нешироке тупе лезо і отвір, зміщений ближче до обушка. Верхня її частина, як і обушкова, підкреслена трьома гранями. На обушкві частині, дещо звуженій на кінці, є сліди спрацьованості (рис. 1, 3).

Біля підніжжя південно-східної частини кургану (за 10,5 м від його центра), на рівні стародавнього ґрунту було знайдено крем'яну скребачку довгастої форми, виготовлену з відщепи і ретельно оброблену (рис. 1, 4).

Матеріали Гострої могили доповнюють пам'ятки доби бронзи на території Харківщини. Особливо важливим є поховання катакомбної культури (з мисочкою), яке свідчить про заселення берегів р. Самари племенами степової придніпровської групи.

* Поховання № 1, 2 зруйновані до прибуття археологів.

¹ Аналогії див. О. Г. Шапошнікова. Про пам'ятки часу катакомбної культури в Степовому Подніпров'ї. — Археологія, т. XXI. Київ, 1968, с. 82, рис. 3, 4, 8.

² О. Г. Шапошнікова. Могили епохи ранньої бронзи на Нижньому Дніпрі. — АП УРСР, т. X. Київ, 1967, с. 4.